

Jabok – Vyšší sociálně pedagogická a teologická škola

Absolventská práce

Marta Ševčíková

Důchodová reforma v ČR

Předmět/Katedra: Sociální politika/Katedra sociálně pedagogická
Vedoucí práce: Ing. Mgr. Jan Dočkal, CSc.
2006

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem absolventskou práci „Důchodová reforma v ČR“ zpracovala samostatně a výhradně s použitím uvedených pramenů a literatury.
2. Tuto práci nepředkládám k obhajobě na jiné škole.
3. Souhlasím s tím, aby uvedená práce byla v případě zájmu pro studijní účely zpřístupněna dalším osobám nebo institucím.
4. Souhlasím (nesouhlasím) s tím, aby uvedená práce byla publikována na internetových stránkách Jaboku.

V Praze dne.....

jméno

podpis

vlastnoruční

Obsah

Úvod	1
1. Sociální zabezpečení v České republice	3
1.1. Vymezení sociálního zabezpečení	3
1.2. Důchodové pojištění.....	4
1.3. Výpočet starobního důchodu.....	6
2. Důchodový systém v Evropě	8
2.1. Vývoj důchodového systému v Evropě.....	8
2.2. Vývoj důchodového systému v ČR do roku 1989	10
2.3. Vývoj důchodového systému v ČR do roku 1989	13
2.4. Problémy současného důchodového systému	14
3. Důchodová reforma	18
3.1. Varianty důchodové reformy jednotlivých politických stran	18
3.2. Nestarobní důchody	24
3.3. Nevýhody jednotlivých návrhů důchodové reformy.....	25
3.4. Pověry o důchodové reformě	30
4. Důchodový systém v Německu	33
4.1. Vývoj důchodového systému v Německu až po reformu v r. 2001	33
4.2. Německo po reformě.....	34
5. Závěr	37
6. Resumé	41
7. Seznam použité literatury	42
8. Seznam příloh	44

Úvod

Ve své absolventské práci se chci zabývat tématem, o kterém se v současné době velmi živě diskutuje nejen na politické scéně, ale i v obyčejných domácnostech. Důchodová reforma se totiž dotýká každého z nás. Absolventská práce pojednává nejen o současném stavu důchodů v České republice, ale věnuje se i historii důchodů. Velká část práce se soustředí na návrhy důchodové reformy, které byly předloženy konkrétními politickými stranami a porovnává výhody a nevýhody jednotlivých řešení. Na závěr se absolventská práce zabývá i situací v důchodové oblasti v ostatních evropských státech, ale hlavně v sousedním Německu. Německo jsem si jako vystudovaná germanistka s trvalým zájmem o tuto oblast vybrala jako zástupce zemí, které se v současnosti i s ohledem na obdobný demografický vývoj s důchodovou problematikou potýkají. Situace u nás je, co se týče důchodové reformy, poněkud chaotická a nepřehledná. Pořádek do nynějšího chaosu přinesou bezesporu červnové volby do Poslanecké sněmovny, přičemž rok 2007 bude vzhledem k důchodové reformě rokem zlomovým. Absolventská práce si neklade za úkol vybrat z daných návrhů jednotlivých stran nejlepší řešení či navrhnout úplně nové pojetí, ale spíše jde o shrnutí současné situace a o celkový pohled na směry, kterými se může Česká republika na tomto poli ubírat.

To, že Česká republika potřebuje reformu důchodů, je nepochybné, na tom se s výjimkou KSČM shodnou všechny parlamentní strany. Situace, kdy mladší generace vydělává na důchody pro starší generaci, je neslučitelná se současným demografickým vývojem. Stále ubývá narozených dětí a počet lidí v důchodovém věku roste. Tento poměr se dnes již téměř blíží odborníky očekávané situaci, kdy na jednoho důchodce přispívá jeden dospělý pracující. Pokud by nemělo dojít k žádné reformě, situace by se jen zhoršovala. Reformy, které jednotlivé strany navrhují, většinou počítají s tím, že v příštích generacích by si každý jednotlivec s přispěním státu spořil na vlastní důchod již v produktivním věku, např. formou tzv. individuálních účtů. Tím bude

jednotlivci jako takovému umožněno převzít zodpovědnost za svoji budoucnost, a to v mnohem větší míře, než tomu je dnes. Současný demografický vývoj je v celé vyspělé Evropě obdobný, proto se absolventská práce ve svém závěru věnuje ještě srovnání se situací v Německu, které je naším blízkým sousedem a jehož ekonomická situace má značný dopad i na naši ekonomiku.

1. Sociální zabezpečení v České republice

1.1 Vymezení sociálního zabezpečení

Sociální zabezpečení můžeme obecně chápat jako soubor institucí, zařízení a opatření, jejichž prostřednictvím se uskutečňuje předcházení, zmírňování a odstraňování následků sociálních událostí občanů. V širším pojetí je možno do sociálního zabezpečení zahrnovat péči o zdraví, zabezpečení při dočasné neschopnosti (nemoc, úraz), zabezpečení matek v případě těhotenství a mateřství, pomoc při výchově dětí, zabezpečení při invaliditě, ve stáří, zabezpečení rodinných příslušníků a pozůstalých a zabezpečení v nezaměstnanosti. V užším pojetí se sociální zabezpečení omezuje na důchodové zabezpečení a sociální služby. Sociální zabezpečení zahrnuje sociální příjmy, služby a azyly.

Na počátku 90. let byla vytvořena základna tří na sebe navazujících relativně samostatných systémů – systému sociálního pojištění, státní sociální podpory a sociální pomoci. Systém sociální pomoci řeší obtížné sociální situace (hmotná a sociální nouze), které občan není schopen sám či s pomocí vlastní rodiny zvládnout, a nabízí se formou sociálních služeb (poskytují je nestátní neziskové organizace) a sociálně právní ochrany a dávek sociální pomoci (poskytuje stát). Sociální pomoc přichází na řadu tehdy, když se občan není schopen sám zaopatřit. Není sociálně pojištěn a nevznikl mu nárok na státní zaopatření. Je to forma sociálního zabezpečení aplikovaná individuálně a financovaná ze státního rozpočtu a z rozpočtu obcí. V rámci státní sociální podpory jsou řešeny situace, které jsou na základě společenské smlouvy uznány jako sociální situace, jedná se především o dávky rodinám s dětmi. Dávky jsou financovány z peněz od daňových poplatníků. V rámci sociálního pojištění jsou řešeny ty sociální situace, na které se občan může předem připravit, tj. pojistit se. Jedná se o důchodové pojištění (zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění), penzijní připojištění (zákon č. 42/1994 Sb., o penzijním připojištění se státním příspěvkem), nemocenské pojištění a

zdravotní pojištění (zákon č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění).¹ Tento systém je financován z pojistného, které platí jak zaměstnanec, tak zaměstnavatel, tak osoby výdělečně činné. Na sociálním pojištění dnes občan celkově odvede 34 % z vyměřovacího základu, který se zaměstnancům vypočítává z příjmu za kalendářní měsíc, osobám samostatně výdělečně činným za kalendářní rok. Z toho jsou 4,4 % na pojištění nemocenské, 1,6 procenta na státní politiku zaměstnanosti a 28 procent na důchodové pojištění.

Na sociální zabezpečení mají dopad ekonomické faktory (cenová a mzdová politika, vývoj nezaměstnanosti), společenskopolitické faktory (vliv na vývoj v ČR má naše členství v Evropské unii) a demografické faktory (stárnutí populace).

1.2. Důchodové pojištění

V rámci důchodového pojištění jsou zabezpečeny všechny případy dlouhodobého ohrožení následkem sociální události, při které dochází ke ztrátě výdělku a neschopnosti si zdroj obživy opatřit. Mezi tyto případy se řadí stáří, invalidita, ovdovění a osiření. V rámci důchodového pojištění se tedy vyplácejí tyto dávky: starobní důchod, invalidní důchod, částečný invalidní důchod, vdovský důchod, vdovecký důchod a sirotčí důchod. Základní důchodová soustava je povinná pro všechny výdělečně činné občany na území České republiky.

Nynější český důchodový systém tak tvoří dva pilíře, **dávkově definovaný průběžně financovaný I. pilíř (označovaný DB-defined benefit)**, který garantuje určitou výši penzijních dávek, většinou v závislosti na kombinaci faktorů jako počet let, po které jedinec odváděl příspěvky do systému, výše příjmů jedince za určité období a výše tzv. aktuálního parametru, jenž bývá stanovena zákonem, a doplňkový dobrovolný pilíř tvořený penzijním připojištěním se státním a soukromým životním pojištěním. Tento **příspěvkově definovaný systém (DC-defined contribution)** neposkytuje svým účastníkům

---

¹ Krebs 128.

takovou míru jistoty. Účastníci platí stanovenou příspěvkovou sazbu, ale výše jejich budoucího důchodu závisí, kromě velikosti odvedených příspěvků, také na výnosu z investování těchto úspor. Ve smyslu dělení v EU lze tento pilíř považovat za III. pilíř. V členských státech Evropské Unie obvyklý II. pilíř, tj. zaměstnavatelské penzijní systémy, u nás neexistuje. Tento systém může být variabilně financován, účast v něm může být povinná nebo dobrovolná ze strany zaměstnance i zaměstnavatele. Vlivem Světové banky se někdy za druhý pilíř důchodového pojištění považuje systém financovaný zásadně kapitálově (fondově), vyžadující povinnou účast a soukromou správu finančních prostředků. V rámci důchodové reformy v ČR se uvažuje o zavedení tzv. **hypotetických účtů (NDC – notional defined contribution)**, kdy má každý účastník (zdánlivý) individuální účet, na který se mu připisují jím odvedené příspěvky a jejich zhodnocování v čase. Výše penze v okamžiku odchodu do důchodu je tak závislá na celkových (hypotetických) úsporách jedince na účtu a nepřímo závislá na průměrné očekávané délce života generace nastávajících důchodců. Úspory na těchto účtech jsou však pouze hypotetické, protože vybrané příspěvky jsou skutečně použity na výplatu současných důchodců a jen „virtuálně“ jsou připisovány na individuální účty. Přechod od současného systému k systému NDC vyžaduje dořešení některých problémů: Každému pojištěnci bude založen osobní účet, na který mu bude zaznamenáváno zaplacené pojistné na důchodové pojištění. Při odchodu do důchodu se z prostředků na individuálním účtu pojištěnce vypočte doživotní důchod. Bude potřeba také přijmout opatření, která by zabránila zneužívání systému předčasným odchodem do důchodu – to lze upravit stanovením nejnižšího důchodového věku, kdy může pojištěnec požádat o přiznání starobního důchodu, pokud na jeho individuálním účtu bude dostatek prostředků k vyměření zákonem stanoveného minimálního důchodu. V tomto systému také musí být zajištěné nízkopříjmové skupiny, které by se úrovní důchodů dostaly pod životní minimum. Buď jim stát vyměří určitou dávku sociální pomoci, nebo se s ohledem na ně přizpůsobí systém. NDC se vztahuje pouze

na starobní důchody. Na zbývající dvě sociální situace – na invaliditu a na stáří – nelze systém NDC aplikovat. Výdaje na zajištění těchto rizik je nutné zajistit v rámci dosavadního dávkově definovaného systému.

Základním hmotněprávním předpisem, který upravuje nároky ze základního povinného důchodového pojištění pro případ stáří, invalidity a úmrtí živitele, je **zákon č. 155/1995 Sb.**, o důchodovém pojištění, který Poslanecká sněmovna Parlamentu schválila dne 30. června 1995. Zákon o důchodovém pojištění nabyl účinnosti dnem 1. ledna 1996.

1.3. Výpočet starobního důchodu

Starobní důchod se vymezuje dosažením určité věkové hranice. Ta je v systémech důchodového pojištění stanovena na základě celospolečenské smlouvy o tom, že od určitého věku je již člověk neschopen soustavné práce. V systémech různých zemí se věk odchodu do důchodu pohybuje od 60 do 65 let, výjimečně až do 67 let pro muže. V posledním desetiletí je zde jasná tendence důchodový věk zvyšovat. **Zákon č. 155/1995 Sb.**, o důchodovém pojištění, přinesl postupné zvyšování důchodového věku.

Pojištěnec má nárok na starobní důchod, jestliže získal dobu pojištění v rozsahu aspoň 25 let a dosáhl důchodového věku. Nárok přitom vzniká splněním časově poslední podmínky. Pojištěnec má nárok na starobní důchod i tehdy, získal-li 15 let doby pojištění a dosáhl věku aspoň 65 let. Důchod se od roku 1996 skládá ze dvou složek: ze **základní výměry** (stanovené pevnou částkou stejnou pro všechny druhy důchodů bez ohledu na délku doby pojištění a výši výdělků) a z **procentní výměry**. Základní výměra je, jak již bylo řečeno, stejná pro všechny a činí 1400 Kč. Základní výměra náleží při souběhu důchodů jen jednou. Procentní výměra za každý celý rok doby pojištění je 1,5 procenta výpočtového základu. Ten se vypočítá následovně: Za každý rok se zjistí měsíční příjem. Příjmy z náhradních dob² pojištění se do výpočtu

---

² Mezi doby pojištění patří: pracovní poměr (bez ohledu na druh), služební poměr, členský poměr k družstvu, činnost osob samostatně výdělečně činných, dohoda o pracovní činnosti a

nezapočítávají. Protože příjmy v minulosti neodpovídají současným podmínkám, přepočítávají se koeficienty tak, aby byla zachována jejich úroveň vzhledem k průměrné mzdě z období, ve kterém byly dosaženy. Z toho se vypočítá průměrný měsíční příjem, což je osobní vyměřovací základ. Ten se ale ke stanovení důchodu nepoužije celý, nýbrž redukovaný. Základ, který nepřesáhl částku 8400 Kč, se započte celý. Částka nad 8400 Kč a pod 20 500 Kč se sníží na 30 procent. Částka nad 20 500 se sníží na 10 procent. Sečtením se získá výpočtový základ.³ Jsou-li současně splněny podmínky nároku na výplatu více důchodů téhož druhu nebo na výplatu starobního důchodu, plného invalidního nebo částečně invalidního důchodu, vyplácí se jen jeden důchod, a to vyšší. Jsou-li současně splněny podmínky nároku na výplatu starobního, plného invalidního nebo částečného invalidního důchodu a na výplatu vdovského nebo vdoveckého důchodu či sirotčího důchodu, vyplácí se vyšší důchod v plné výši a z ostatních důchodů se vyplácí polovina procentní výměry, nestanoví-li zákon o důchodovém pojištění jinak. Důchod v poměru k hrubé mzdě se rovná asi $\frac{1}{2}$ průměrné čisté mzdy.

---

další. Mezi náhradní doby pojištění patří zejména studium, doba nezaměstnanosti, výkon vojenské nebo civilní služby, péče o dítě apod., viz Vlasta Top 50. Vlasta. 2005.

³ Uvedeme si malý příklad: Paní Jana má vypočtený osobní vyměřovací základ na 26 000 Kč. Z něj byl redukcí stanoven výpočtový základ. 8400 Kč bylo podle pravidel započítáno plně. Z částky mezi 8400 až 20 500 bylo připočteno 30 procent (30 procent z 12 100, tedy 3630 Kč). Z částky nad 20 500 Kč bylo připočteno 10 procent (10 procent z 5500, což je 550 Kč). Výpočtový základ je proto 8400 plus 3630 plus 550 Kč, což je 12 580 Kč. Protože Jana byla účastna na důchodovém pojištění plných 40 let, bude výše jejího důchodu následující: Základní výměra činí 1400 Kč. Procentní výměra činí 1,5 procenta krát 40 let, tedy 60 procent z výpočtového základu (60 procent z 12 580 je 7548 Kč). Potom se sečte 1400 Kč plus 7548 Kč, což je 8948 Kč, což je Janin měsíční důchod.

2. Důchodový systém v Evropě

2.1. Vývoj důchodového systému v Evropě

Penzijní systémy většiny zemí západní Evropy se dostávají do obrovských deficitů. Proto není divu, že během 90. let došlo k částečné či radikální penzijní reformě ve 125 zemích světa.

Obecně lze důchodové systémy států Evropské unie rozdělit do tří modelů. První, „**bismarckovský**“, vychází z modelu zavedeného na konci 19. století v Německu kancléřem Bismarckem. Druhý byl navržen ve Velké Británii za 2. světové války lordem Beveridgem, odtud model „**beveridgovský**“. Třetí vznikl kombinací dvou předchozích typů a podle země původu, kterou je Švédsko, je nazýván modelem „**skandinávským**“.⁴

Model bismarckovský používá v různých obměnách např. Německo, Francie a Itálie. Bismarck představil v 80. letech 19. století systém sociální jistoty, který měl zabezpečit důchody všem, kteří pracovali a odváděli příspěvky. Dávky měly zabezpečit stejný životní standard jako v období aktivního života, byla ale stanovena horní hranice. Parametry byly každoročně upravovány podle růstu mezd. Tento model inspiroval důchodové systémy většiny členů dnešní EU. Také ovlivnil státy centrální a východní Evropy. Bismarckův model je založen na povinném sociálním pojištění zaměstnanců, které zakládá nárok na dávky vázané zpravidla na dobu pojištění a na výdělek. Druhý pilíř, mimo systém povinného sociálního pojištění, je v tomto modelu okrajový (s výjimkou Francie).

Ve zprávě z roku 1942, která se zabývala eliminací chudoby, Beveridge obhajoval jiný přístup. Stát měl ručit minimální penzi obyvatelstvu bez rozdílu. Tento model byl více méně přijat ve Velké Británii, ve Skandinávii a v Holandsku.

Přes tyto dvě metody došlo k různým modifikacím jednotlivých národních systémů. Finsko se reformou z roku 1996 odpoutalo od beveridgova modelu. Podobně je na tom Švédsko, které změnilo systém o 4 roky později.

---

⁴ Fehimovič, N.: Důchodové systémy v Evropě. Dostupné z www.sfinance.cz.

Celkově můžeme říci, že každý stát opravoval nedostatky těchto původních systémů.

Největším nedostatkem Bismarckova modelu je míra solidarity, která je velmi nízká, tzn. nedostatek penzí pro segment populace, který neměl žádné příjmy ze zaměstnání nebo vlastní majetek. Hlavní prioritou tohoto systému je udržení sociálního statusu – dávky jsou vázány na předchozí příjmy. Patřil-li např. pojištěnec díky svým příjmům do tzv. vyšší střední třídy, jeho důchod by mu měl umožnit tento status udržet. Hlavní nevýhoda Beveridgeova přístupu spočívá v pevné minimální úrovni univerzální penze. Pro většinu lidí systém neposkytuje srovnatelný životní standard, který měli v průběhu života. Z tohoto důvodu hrál důležitou roli rozvoj doplňovacích systémů. Beveridge prý jednou poznamenal, že stát má poskytnout chléb, ale lidé si musí koupit máslo.

I přes různé modifikace, dva hlavní modely sociální ochrany nadále ovlivňují evropský kontinent. V severní Evropě hraje doplňkové financování stále důležitou roli, zatímco v centrální části Evropy penze závisí na systémech pay-as-you-go (PAYG). Jedná se o model, kdy ekonomicky aktivní občané platí příspěvky, ze kterých jsou vypláceny důchody. Tento systém financování se užívá, jak již bylo řečeno, i v České republice, stojí ovšem na bázi dostatečného počtu přispěvatelů do systému. Podle současného demografického vývoje je ale do budoucna neudržitelný.

Švýcarská ústava zavedla penzijní systém založený na třech pilířích. Základní soustava financována jako PAYG představuje první pilíř. Druhý pilíř je povinně financován společnostmi (zaměstnavatelé) a třetí je dobrovolný, individuální, který umožňuje využít slevu na daních. V členských státech EU hraje třetí pilíř okrajovou roli. Druhý pilíř je důležitý pouze ve státech s beveridgejskou tradicí. První pilíř, který hraje všude důležitou roli, se těší největší přízni ve státech s bismarckovskou tradicí.

Některé centrální a východoevropské státy užívaly Bismarckův model v minulosti, ale v období okupace Sovětským svazem se změnil způsob financování systému. Příspěvky za zaměstnance odváděly firmy a stát. Kvůli

relativně nízkému věku odchodu do důchodu se vyskytly problémy už před pádem režimu. Následná ekonomická liberalizace dále destabilizovala systém a vyžádala si nutnost zvýšení důchodového věku. Některé země už schválily reformy. Estonsko vytvořilo povinný druhý pilíř, následuje ho také Lotyšsko, jehož první pilíř slouží jako testovací pole švédské reformy. V Polsku, Maďarsku a na Slovensku (od 1.1.2005) je systém složený ze základního pilíře, který je financován na základě PAYG a povinnosti podílet se na soukromém připojištění u komerčního fondu, který si pojištěnec sám vybere.

Státy bývalé Jugoslávie jsou neustále financovány pouze z prvního pilíře (PAYG). Chorvatský systém důchodového zabezpečení je solidární a snaží se eliminovat sociální rozdíly ve společnosti. I zde je ale zákonem schváleno zavádění systému založeného na všech třech pilířích. Nový penzijní zákon byl schválen i v Srbsku a Černé Hoře. Mezi hlavní změny patří jiný způsob výpočtu důchodů, stimulační k pozdějšímu odchodu do důchodu nebo zpřísněné podmínky pro poskytování invalidní penze.

2.2. Vývoj důchodového pojištění v ČR do roku 1989

Povinné veřejnoprávní sociální pojištění pro rakouskou část Rakouska-Uherska, tzn. i pro české země, bylo zavedeno mezi lety 1888-1889 (tzv. Taafeho reforma⁵) pod vlivem Bismarckovy reformy v Německu. Průmyslový rozvoj a společenský pokrok byly hlavním důvodem přechodu od svépomocných spolků, fondů a dělnických pokladen fungujících na principu dobrovolné vzájemnosti k povinnému pojištění zaměstnanců. Československá republika převzala právní předpisy od Rakouska-Uherska a postupně je zdokonalovala, sociální pojištění však bylo v tomto období organizačně dosti nejednotné – bylo diferencováno podle stavovské příslušnosti, přičemž byli

---

⁵ JuDr. Eduard Franz Joseph hrabě von Taaffe byl nejvýznamnějším členem rodu Taafů. Od mládí byl důvěrníkem císaře Františka Josefa I., postupně vystřídal řadu vysokých funkcí – stal se např. hejtmanem Salzburku, místopředsedou v Tyrolsku, císařským radou v Čechách, několik let byl i ministrem vnitra v Rakousku. Jeho politická kariéra vyvrcholila v 80. letech 19. století, kdy se stal na 14 let /1879-93/ předsedou vlády v Rakousku-Uhersku. Tento konzervativní politik, neváhal k zajištění společenského rozvoje prosadit řadu reforem, které měly směřovat k modernizaci habsburské monarchie.

preferování hlavně státní zaměstnanci. Celkově byla zabezpečena jen jedna pětina obyvatelstva. Malá pozornost byla věnována rodinám s dětmi, podporu dostávaly jen preferované skupiny (mateřská dovolená byla poskytována v maximální délce 12 týdnů). Po 2. světové válce politici navázali na zákonodárství 1. republiky. Situaci komplikoval fakt, že fondy sociálního pojištění byly buď zabaveny okupanty, nebo znehodnoceny válkou. Významný mezník ve vývoji sociálního zákonodárství v Československu představuje přijetí **zákona č. 99** o národním pojištění v roce **1948**. Zákon byl na svou dobu velmi moderní, vycházel z Beveridgeova modelu publikovaného v roce 1942.

Zákonem byla vytvořena jednotná soustava národního pojištění, ve které byly ve značné míře zrovnoprávněny nároky dělníků a ostatních zaměstnanců a vůbec poprvé bylo důchodové zabezpečení rozšířeno na samostatně hospodařící občany. Byly koncipovány nové druhy dávek (např. rodinné přídatky), byly sjednoceny všechny druhy pojištění. Pojistné na důchodové pojištění bylo stanoveno ve výši 10 % vyměřovacího základu, na pojistném se stejným dílem podílel zaměstnanec a zaměstnavatel. Po roce 1948 docházelo k značným deformacím nového systému, který byl silně pod vlivem sovětského vzoru. Šlo v podstatě o převzetí péče o občany státem, tedy o přechod od systému sociálního pojištění k systému sociálního zabezpečení. V českém důchodovém systému však zůstaly prvky sociálního pojištění, protože důchodové nároky byly stále závislé na době zaměstnání a výši výdělků, i když tato závislost byla nejrůznějšími způsoby omezována. Deformace obsahoval zákon č. 55/1956 Sb., bylo to například rozdělení pracovníků do tří pracovních kategorií a stanovení výhodnějších podmínek pro přiznání důchodu v preferovaných důchodových skupinách. Tzv. „osobní důchody“ byly vypláceny vládou osobám, které vykázaly nějaké zásluhy v oboru, vědy, hospodářství, kultury, národní obrany, státní správy nebo „v jiných oblastech veřejné činnosti“ ve prospěch komunistické strany. Socialistická společnost rozdělila pracovníky do tří kategorií podle obtížnosti, rizikovosti a důležitosti práce pro ni. Postupovalo se podle sovětského vzoru, přičemž horníci, hutníci,

letci a námořníci patřili do první kategorie, do druhé byli zařazeni pracující vystavení zdravotnímu ohrožení vzhledem k přítomnosti rizikových nemocí nebo radioaktivních a toxických látek. Všichni ostatní, tj. 90 % celkového počtu pracujících, náleželi do třetí, tedy nepriviligované, kategorie. V rámci tohoto systému bylo např. horníkovi umožněno odejít do důchodu po 15 letech zaměstnání ve věku 55 let s důchodem vyšším, než měl příslušník třetí kategorie po 25 letech zaměstnání ve věku 60 let.⁶ Důchodové zabezpečení bylo financováno přímo z rozpočtu. Tato reforma formálně potvrdila konec sociálního pojištění a zavedení státního sociálního zabezpečení. „*Hlavním bodem reformy byly důchody vyplácené mužům v 60 a ženám v 55 letech, a to po 20 letech zaměstnání. Vzhledem k tomu, že zmizel princip pojištění, výše důchodu závisela přímo na výši mzdy a na povaze i délce odpracovaného období, s důrazem kladeným na odměnu zásluh každého pracovníka.*“⁷ Zákonem č. 101/1964 Sb. byla zavedena daň z důchodu. To odstranil teprve zákon č. 121/1975 Sb. V roce 1989 jsme zdědili neefektivní, složitý důchodový systém (neexistoval valorizační mechanismus; byl zde nízký důchodový věk, který byl dále snížený pro ženy a některé kategorie dělníků vykonávající namáhavou práci, a vedl k tomu, že systémy starobních důchodů poskytovaly za cenu vysokých nákladů nízké důchody velkému počtu zdatných obyvatelů; neexistovala zde možnost zajištění se vlastním přičiněním pro případ sociální události; ve výši důchodů nebyla zohledňována celoživotní úroveň pracovních příjmů, započítávalo se jen 5 posledních let, což bylo pro řadu pracovníků nevýhodné; byla tu záplava nesystematicky udělovaných sociálních dávek; systém také neumožňoval přenos získaných nároků z jiných zemí a do jiných zemí, nepočítal se soukromým podnikáním, s novými druhy vlastnictví a příjmů obvyklých pro tržní ekonomiku)⁸. Tento systém byl sociálně nespravedlivý a neschopný reagovat na změny demografické ani ekonomické.

---

⁶ Rys 18.

⁷ Rys tamtéž.

⁸ Krebs 136.

2.3. Vývoj důchodového pojištění v ČR po roce 1989

Po roce 1989 přišla další etapa reformy důchodového systému, která probíhala v rámci celého sociálního systému. V první řadě byly zrušeny preference (osobní důchody a kategorie). V návaznosti na daňovou reformu bylo v roce 1993 zavedeno pojistné jako zvláštní platba mimo daňový systém. Dne 1.1. 1993 nabyt účinnosti zákon č. 589/1992 Sb, o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti. Tento zákon stanovil poplatníky pojistného, vyměřovací základ, rozhodné období, odvody pojistného a výši sazeb pojistného. Sazba pojistného byla na důchodové pojištění byla stanovena na 27,2 %, poté byla snížena na 26% v roce 1996 a naposledy zvýšena na 28 % v roce 2004.

V roce 1995 byl přijat nový zákon, kterým byl zahájen proces zvyšování důchodového věku, dále bylo zavedeno postupné prodlužování rozhodného období pro zápočet výdělků, tento zákon zpřesnil definici invalidity a zavedl vdovecké důchody. Další významnější úpravou prošel systém v roce 2001, kdy byla upravena výše krácení předčasných důchodů. Důchodový věk se od roku 1996 každoročně zvyšuje o dva měsíce u mužů a o čtyři měsíce u žen tak, aby po 31. 12. 2006 činil důchodový věk 62 let u mužů a 57-61 let u žen (u žen podle počtu vychovaných dětí). Poslední zásadní úpravou prošel systém v roce 2003, kdy byly upraveny podmínky pro další zvyšování věku odchodu do starobního důchodu, a to postupně na 63 let pro muže a 59-63 let pro ženy (v závislosti na počtu vychovaných dětí), a dále byl zrušen jeden z typů předčasného důchodu (tzv. dočasně krácený). Cílem je, aby v roce 2013 bylo dosaženo jednotné hranice důchodového věku 63 let pro muže a bezdětné ženy. Důchodový věk ostatních žen bude i nadále rozdílný, a to od 59 do 62 let.

Mimo základní systém důchodového pojištění vznikl zákonem č. 42, o penzijním připojištění se státním příspěvkem, přijatým v roce 1994, doplňkový systém penzijního připojištění, který dává možnost vytvářet dodatečné zdroje příjmů ve stáří, a to na základě dobrovolného rozhodnutí jednotlivce. Toto připojištění je provozováno komerčními penzijními fondy. Plátce připojištění,

kterým se může stát každý občan České republiky nad 18 let, přispívá minimální měsíční částkou 100 Kč. Stát na jeho účet přispívá podle výše měsíční částky, maximálně však 150 Kč měsíčně, viz graf:

Měsíční platba	Státní příspěvek
100-199	50 Kč + 40% z částky nad 100 Kč
200-299	90 Kč + 30% z částky nad 200 Kč
300-399	120 Kč + 20% z částky nad 300 Kč
400-499	140 Kč + 10% z částky nad 400 Kč
500 a více	150 Kč

Nárok na daňovou úlevu získává ten, kdo zaplatí za zdaňovací období (kalendářní rok) více než 6000 Kč. Měsíčně si tedy musí spořit více jak 500 Kč. To, co je zapláceno nad 6000 Kč je potom možné odečíst od základu daně. Nejvyšší povolený daňový odpočet činí 12 000 Kč.

Připojištění zaniká výplatou penze, jednorázovým vyrovnáním, ukončením činnosti fondu, výplatou odbytného, ukončením pobytu v ČR nebo smrtí účastníka. V současnosti vyplácejí penzijní fondy starobní penzi osobě starší 60 let, která byla pojištěna alespoň 60 měsíců. Je vyplácena buď dočasně, nebo doživotně, či najednou.

2.4. Problémy současného důchodového systému

Vývoj demografických charakteristik významným způsobem ovlivňuje soustavu sociálního zabezpečení, neboť do značné míry předurčuje výši jednotlivých dávek sociálního zabezpečení, které jsou vždy určeny pro konkrétní skupinu obyvatelstva. Pro sociální zabezpečení je zejména důležitý proces stárnutí populace.

V České republice žijí více než dva miliony občanů v důchodovém věku. Dynamika růstu podílu osob starších než 65 let na celé populaci v České

republiky bude ve světě ojedinělá. Podle demografické prognózy PŘUK vzroste průměrný věk ze současných 40 let na téměř 48 let v roce 2065, přičemž podíl osob ve věkové skupině nad 65 let bude činit více jak 30 % oproti současným necelým 14 %, viz Příloha č. 1. „*Věk obyvatel se prodlužuje a do důchodu budou odcházet lidé narození v poválečných letech. Podíl penzistů se tak bude dál zvyšovat,*“⁹ podotýká Petra Šalamounová, demografka sociologického ústavu. „*Navíc se budou lidé dožívat stále vyššího věku, protože se zlepšuje lékařská péče,*“¹⁰ popisuje situaci Eva Vojtová z pražské pobočky Českého statistického úřadu.

Donedávna navíc odcházely do důchodu lidé narození ve 30. letech, což byly slabší ročníky. Po válce se porodnost zvýšila a právě lidé narození v těchto letech, půjdou nyní do důchodu. Dá se předpokládat, že pokud se výrazně a dlouhodobě nezmění porodnost, bude populace, a to hlavně ve větších městech (kde je lékařská péče dostupnější a lidé jsou o něco vzdělanější než jinde, takže se o své zdraví i lépe starají), stárnout rychleji. Na druhé straně stále roste počet chronických a degenerativních nemocí. Což způsobuje zvýšení invalidizace a úmrtnosti osob, a to již v produktivním věku. Avšak počet novorozenců klesá. Míra plodnosti je v Evropě pod zachovnou hodnotou nutnou k tomu, aby se populace sama obnovovala (přibližně 2,1 dítěte na ženu). V České republice je tento poměr v současnosti ubohých 1,17, což je jedno z nejnižších čísel v Evropě. Tím samozřejmě klesá i počet produktivních lidí, kteří by podle stávajícího systému odváděli do státní kasy dost peněz na vyplacení důchodů. V roce 2002 přispívalo na důchod třiceti penzistů (v průměru dosahuje důchod jen okolo 40 % průměrné hrubé mzdy) 100 zaměstnanců.¹¹ Dnes jsme již přestoupili hranici, kdy na jednoho penzistu pracují dva lidé. V současné době jsme již téměř dosáhli poměru 1:1.

V současnosti se sice mluví o babyboomu, kdy se v porodnicích rodí rekordní počty dětí. Například v pražské porodnici v Podolí se v roce 2004

---

⁹ Praha stárne. Je městem důchodců. MF DNES, 2.2. 2006.

¹⁰ tamtéž

¹¹ Krebs 133.

narodilo o dva tisíce dětí více než v roce 2000. Je ti tím, že rodí silné ročníky ze sedmdesátých let. Jenže to vše současnou situaci zachránit nestačí. Navíc by to musel být dlouhodobý trend. V budoucnu lze tedy očekávat, že z dnešních mateřských škol budou vznikat domovy důchodců. To se už vlastně z části děje a tato opatření pro občany nad 65 let budou postupně nabývat na důležitosti.

Stávající důchodový systém funguje na principu průběžného financování, kdy zaměstnané osoby odvádí ze svých příjmů pojistné, které slouží k financování důchodů existujících důchodců. Stát si nevytváří žádné finanční rezervy a budoucí důchodci tak nemají jinou záruku, že se na ně dostane, než schopnost státu vybírat dostatečně vysoké daně i v budoucnosti. A tak na důchodový systém připadne každoročně více než čtvrtinu všech výdajů státu – přes 200 miliard korun ročně. A protože je rozpočet deficitní, dostává se penzijní systém také do dluhů. V roce 2000 tvořil schodek v systému pouhou jednu miliardu. V roce 2005 patrně dosáhne téměř 40 miliard korun a pokud se nic nezmění, bude v roce 2010 státní důchodový účet zatížený nahromaděným dluhem 150 miliard. Deficit systému tak bude podle odborníků dlouhodobě dosahovat úrovně 4-5 % ročně, systém bude v čase kumulovat dluh ve výši téměř 110 % HDP v roce 2065 (téměř 260 % do konce tohoto století).

Stejně jako Česká republika řeší problém dlouhodobé udržitelnosti důchodových systémů z důvodů stárnutí řeší celý vyspělý svět. V některých zemích přistoupili k výrazné obměně systému jako např. v Polsku, na Slovensku či ve Švédsku. Jinde přistoupili spíše k úpravám existujících systémů. Jde např. o Německo, Rakousko či Francii. Na rozdíl od vyspělých států Evropy však máme v současné době nejnižší důchody a nejvíce platíme. Starobní důchody se v České republice snižují permanentně od roku 1998. Co oproti jiným evropským zemím můžeme vnímat jako plus je fakt, že *„jakkoliv je rychlost stárnutí populace u nás jedna z nejvyšších ve vyspělých zemích, aktuálně máme, na rozdíl od EU, demograficky stále ještě velmi mladou*

populaci“¹², viz Příloha č.2. I tento faktor snižuje výdajovou náročnost českého důchodového systému.

---

¹² Závěrečná zpráva k důchodové reformě 77.

3. Důchodová reforma

3.1. Varianty jednotlivých politických stran

Prodlužující se střední délka života a nízká porodnost jsou faktory působící v důchodovém systému rostoucí nerovnováhu, a tím jeho dlouhodobou finanční neudržitelnost vyžadující provedení reformních kroků. Dnešní důchodový systém navíc udržuje vysokou míru a objem příjmové redistribuce, což může být problematické z hlediska trhu práce. Reformou důchodového systému velmi pravděpodobně nedojde ke zvrácení demografických trendů, ale tato reforma by měla upravit důchodový systém tak, aby byl při daném vývoji dlouhodobě finančně udržitelný. Starý důchodový systém sice bude krátkodobě dosahovat přebytků, což ovšem neznamená jeho udržitelnost či stabilizaci. V důchodovém systému existují značná časová zpoždění, a proto musí přijetí reformních opatření dostatečně předcházet okamžik, kdy budou problémy nastanou. Důchodovou reformu se však nepodařilo prosadit ani Špidlově, ani Grossově vládě. Někteří politici se ve snaze o zlehčení současné kritické situace pokoušeli odbyť problém populace s odkazem na přistěhovalce. Avšak to je naprosto zavádějící. Za několik desítek let bude např. Itálie potřebovat 50 milionů černochů a Arabů, aby živili jejich důchodce. Bude to však ještě Itálie? Co když si tito přistěhovalci řeknou, že je ani nenapadne pracovat na pár bílých důchodců a nezačnou původní obyvatelstvo vyhánět a vyvraždovat. S otázkou přistěhovalectví je třeba výhledově počítat, avšak jí se neřeší náš problém s důchody a s ubývající populací. Toho jsou si v současné době vědomy všechny parlamentní strany. Ministr práce a sociálních věcí Zdeněk Škromach v Národní strategické zprávě o přiměřených a udržitelných důchodech sděluje, že důchody jsou zajištěny do roku 2025.

Politické strany představily 5 návrhů na reformu penzí, ekonomové však jejich plány příliš nadšeni nejsou. Důchodová reforma v Česku by mohla začít za necelý rok. S datem roku 2007 počítají téměř všechny parlamentní strany jako s nejzazším termínem pro spuštění změny důchodového systému.

K tomu je však nutná politická shoda a rychlá příprava zákonů. Většina návrhů počítá s kombinací současného průběžného financování s povinným důchodovým připojištěním. Neboli současné platby důchodového pojištění by se rozdělily mezi státní důchodový účet a individuálně vybraný penzijní fond. Tento návrh více méně podporují i penzijní fondy působící v České republice. Většina možností však pro Čechy není příliš příznivá. Znamenala by totiž pozdější odchod do důchodu v rozmezí 65 a 71 let a nízké penze. Kromě toho si některé varianty vyžádají velké počáteční náklady. Pokud se však systém tuzemských důchodů nezmění, povede to podle odborníků k velkému zadlužení státu. Je třeba také připomenout, že důchodová reforma neznamena nastavit důchodový systém jednou provždy a pak již do něj nezasahovat. To není možné, ani žádoucí.

Varianta ČSSD

Podle analytiků neskýtá varianta navržená ČSSD příliš velké změny. Sociální demokracie by důchodovou reformu spustila v roce 2010, přitom o rok dříve by občané mohli naposledy odejít do důchodu podle klasického „průběžného“ systému. Transformační období končí rokem 2040, odkdy je pro výpočet starobního důchodu plně použit systém NDC – systém pomyslných individuálních účtů. Důchodový systém bude i nadále průběžně financován, vytvoří se však i pomyslné individuální účty v centrální databázi, na kterých má každý přehled o svých vlastních odvodech na důchodové zabezpečení.

Odvody na důchody zaměstnanců by se zvýšily se současných 28 % po roce 2010, kdy dojde k převodu pojistného ze státní politiky zaměstnanosti (1,6 %) do důchodového systému, na 29,6 %, přičemž by si občan musel přispívat 21 % ze své mzdy na individuální účet, do kterého by mu mohl sem tam nahlédnout stát. Například kvůli tomu, jestli z tohoto účtu platí 3 % na „příjmovou solidaritu“ již penzionovanými spoluobčany.

Věk odchodu do důchodu by se zvýšil na 65 let po roce 2030 pro muže i ženy. Muži dosáhnou tohoto věku v roce 2030, ženy v letech 2033-2043

v závislosti na počtu vychovaných dětí. Nárok odejít do důchodu by pak záležel na tom, jestli občan naspořil minimální důchodovou částku, tedy důchod ve výši 13násobku životního minima. Pokud se mu to do 65 let nepodaří, stát mu na tuto částku důchodové konto zvýší.

Nastavení NDC umožňuje individuální odchod do důchodu. V praxi je totiž možné, že by lidé dobrovolně odkládali odchod do starobního důchodu s cílem zvýšit si svůj náhradový poměr. Mohlo by tak docházet k dobrovolnému zvyšování reálného věku odchodu do důchodu, což tento systém svým nastavením podporuje. Delší příspěvková doba se totiž plně promítne do výše vyměřeného důchodu.

Poměr důchodu k hrubé mzdě klesne ze 42 % až na úroveň 23 % v roce 2010. Do roku 2040 je garantován minimální důchod ve výši 1,2 násobku životního minima jednočlenné domácnosti. Od roku 2040 se snižuje na 1,1 násobek životního minima. Zadání ČSSD předpokládá, že se životní minimum valorizuje podle inflace a tří čtvrtin tempa růstu průměrné reálné mzdy.

David Marek, hlavní ekonom Patria Online, k návrhu systému virtuálních účtů poznamenal: „*Nejsou u něj velké náklady na změnu, protože úpravy nejsou drastické. To je ovšem na úkor výše budoucích důchodů, jejichž poměr k průměrné mzdě se časem prudce snižuje.*“¹³

Varianta KDU-ČSL

Podle ekonomů je pro české poměry přijatelný návrh KDU-ČSL, který počítá se začátkem reformy v roce 2007. Lidovci chtějí založit důchodové zabezpečení na více-zdrojovém financování. lidé se budou moci rozhodnout, zda budou šetřit na důchod jen ve státním systému nebo část svých prostředků převedou do soukromé sféry, především do penzijních fondů.

Z 28 % odvodů by bylo odvedeno 20 % do státního systému a 8 % do soukromých fondů. Kromě toho by lidé platili dvě procenta do soukromých systémů ze svého. Pojistná sazba odváděná do fondového pilíře má po zahájení

---

¹³ Reforma penzí: Nejdřív za 2 roky. Lidové noviny, 15.4.2005.

reformy postupný náběh. Nově příchozí na trh práce odvedou v roce 2007 sazbu 2 %, v roce 2008 4 %, v roce 2009 6 % a v roce 2010 8 %. Sazba tranzitní generace je ve všech uvedených letech o 2 % vyšší. Lidovci počítají se zvýhodněním pro rodiny s dětmi – státní sazba by se snižovala o 1 % na každé dítě, o 2 % za dvě děti a o 3 % za 3 a více dětí. snížená sazba se uplatňuje po dobu výchovy dítěte (0-18 let) a vztahuje se jak na osoby, které nevyužily možnosti vyvázat se, tak pro osoby, které se ze státního pilíře částečně vyvážali. V okamžiku spuštění reformy mají možnost částečně se vyvázat ze státního průběžného DB systému občané mladší 50 let. Jedinci, kteří se rozhodnou částečně se vyvázat se státního pilíře, již nemohou vzít svou volbu zpět.

Věk pro odchod do důchodu by byl 65 let pro bezdětné, u žen s dětmi se tato hranice má posunovat podle počtu dětí jako nyní. Poměr důchodu k hrubé mzdě klesne z necelých 45 % pod 30 %. To je jeden z nejvyšších podílů, které strany navrhly. David Marek k systému dodává: „*Tento model nejlépe zohledňuje budoucí demografický vývoj v Česku.*“¹⁴

Varianta ODS

Představy ODS o důchodové reformě, která by měla vstoupit v platnost v roce 2007, připomínají heslo francouzské revoluce – volnost, rovnost, bratrství. Snížily by se povinné platby do průběžného systému, lidé si budou moci na penzi spořit podle svého v soukromých fondech.

Do státního systému by totiž lidé narození po roce 1960 ze mzdy odváděli jen 20,5 % místo 28 %. Zbytek by mohli investovat podle vlastního uvážení. Důchodcům by se vyplácel rovný důchod, který by nejdříve dosahoval 30 % hrubé mzdy, později by klesl na 20 %. Lidem narozeným mezi lety 1958 a 1977 by se snížila odvodová sazba o 10 procentních bodů a měli by důchod dvousložkový, část vypočtenou z původního průběžného systému a část podle

---

¹⁴ Reforma penzí: Nejdřív za 2 roky. Lidové noviny, 15.4.2005.

nového systému rovných důchodů. Ročníky narozené po roce 1977 by již pobíraly pouze rovný důchod. Nárok odejít do důchodu by měli všichni občané ČR, kteří by dosáhli důchodového věku. Rovný důchod by byl valorizován podle mzdy, během transformačního období by ODS valorizovala poměrem mezi inflací a mzdou.

Věk odchodu do důchodu by se postupně zvyšoval na 65 let pro muže i všechny ženy, od roku 2040 až na 71 let pro muže i pro ženy. *„Zvyšování věkové hranice bývá občas nesprávně interpretováno. Úvahy o dalším růstu věkové hranice například nijak nezasáhnou osoby starší cca 50 let, u nichž je vývoj věkové hranice nastaven již stávající legislativou. Například generace narozená v roce 1970 bude mít důchodový věk, v případě postupného růstu věkové hranice až na 71 let na konci století, necelých 66 let pro muže a 65 let pro ženy. Věková hranice 71 let by se týkala až generací narozených po roce 2028, tedy dětí narozených nejdříve za více než 20 let.“*¹⁵

Nárok na výplatu důchodů vzniká všem občanům České republiky, kteří dosáhli statutárního důchodového věku. To prakticky znemožňuje předčasný odchod do důchodu. Z pohledu implicitní daně¹⁶ systém po dosažení věkové hranice neustále motivuje k odchodu do starobního důchodu, neboť dodatečný rok na trhu práce (a dodatečný odvod pojistného) nemá za následek zvýšení v budoucnu vypláceného starobního důchodu. Jelikož systém neumožňuje předčasný odchod do důchodu, kdy by lidé žádný důchod nedostali, pro PTJ je nejvýhodnější odejít do důchodu právě na věkové hranici.

Varianta KSČM

KSČM počítá se začátkem reformy v roce 2007. Návrh KSČM by neměl být reformou ani nazýván, protože tato strana navrhuje ponechání stávajícího systému.

---

¹⁵ Závěrečná zpráva k důchodové reformě 75.

¹⁶ Ukazatel, který určuje zda a jak důchodový systém motivuje k odchodu či setrvání na trhu práce.

Od roku 2012 je příspěvek na státní politiku zaměstnanosti (1,6 %) převeden do systému důchodového zabezpečení, čímž se sazba důchodového pojištění zvyšuje na 29,6 %. Od roku 2020 se do příjmů důchodového systému převádí 10 % celostátního inkasa spotřebních daní. V roce 2040 se zvyšuje sazba důchodového systému o 3 procentní body na 32,6 %. V roce 2060 dojde k dalšímu zvýšení pojistné sazby (o 9 procentních bodů na 33,5 %). Zvýšení sazeb je provedeno na straně zaměstnance, takže se tímto krokem snižuje jeho čistá mzda.

Od roku 2015 je pro OSVČ zavedena plná platba na sociální pojištění ve výši průměrné mzdy (tj. OSVČ bude měsíčně odvádět minimální pojistné na důchodové zabezpečení ve výši 29,6 % z průměrné mzdy).

Věk pro odchod do důchodu dosáhne v roce 2048 65 let. Komunisté navrhli udělat mezi roky 2013 a 2030 pauzu, držet věk 63 let a teprve pak začít s prodlužováním. To by znamenalo klid pro každého, kdo se narodil v roce 1967 a dříve, tedy pro početnou skupinu voličů. Věková hranice roste pro muže i ženy bez ohledu na počet dětí.

Poměr důchodu k hrubé mzdě by byl 42 %. „*Dluh by se mohl zvýšit až ke 130 procentům hrubého domácího produktu, což by mohlo ohrozit stabilitu celkového ekonomického vývoje,*“¹⁷ tvrdí ve své zprávě o komunistickém návrhu členové expertního týmu.

Varianta UNIE

Unie svobody plánuje začátek reformy na rok 2007. V návrhu US-DEU se mohou jedinci částečně vyvázat z průběžného systému. Rozhodnutí o částečném opt-outu je dobrovolné a lze je učinit kdykoliv před dosažením statutární věkové hranice pro odchod do důchodu.

3 % z povinných odvodů by lidé mohli investovat do soukromých fondů, k tomu by lidé museli přidat 6 % ze své mzdy. Celková pojistná sazba je 28 %. Občané, kteří se rozhodnou pro částečné dobrovolné vystoupení ze

---

¹⁷ Reforma penzí: Nejdřív za 2 roky. Lidové noviny, 15.4. 2005.

státního systému, budou mít tuto sazbu navýšenu zmiňovanými 6 %, jejich celková příspěvková sazba tedy bude 34 %.

Analýza implicitní daně ukázala, že nízké příjmoví jedinci budou motivováni k odchodu do důchodu ještě před startem reformy v roce 2007. Naopak výše příjmovým pojištěncům se vyplatí počkat s odchodem do důchodu na reformu, která posiluje zásluhovost v PAYG systému.

Do systému je zaveden strop na odvod pojistného ve výši trojnásobku průměrné hrubé mzdy. Výdělky přesahující tuto hranici se při stanovení osobního vyměřovacího základu nezohledňují. Poměr důchodu k hrubé mzdě se sníží se 47 % na 30 %.

Hranice věku odchodu do důchodu bude zvýšena na 65 let. Muži a bezdětné ženy dosáhnou této hranice od roku 2019, ženy podle počtu vychovaných dětí nejpozději od r. 2031. Od roku 2032 se věková hranice u obou pohlaví zvyšuje o 2 měsíce za každý kalendářní rok. Růst věkové hranice se zastaví v roce 2043 na úrovni 67 let pro muže i ženy.

Varianty důchodové reformy z dílny Unie svobody, ODS a lidovců vyžadují velké počáteční náklady na změnu systému. Ty mají jít hlavně z privatizačních příjmů. Grafy se srovnáním výdajů na důchody jednotlivých stran a porovnání statutární věkové hranice viz Příloha č.3 a 4.

3.2. Nestarobní důchody

Nestarobní důchody (invalidní, vdovské/vdovecké a pozůstalostní) představují téměř 30 % výdajů celého důchodového systému. Největší část nestarobních důchodů představují důchody invalidní. V současnosti je průměrný plný invalidní důchod prakticky stejně vysoký, jako průměrný starobní důchod. Ve variantách, které vedou k výraznému poklesu náhradového poměru starobních důchodů a neobsahují opatření týkající se invalidních důchodů, vzniknou mezi těmito důchody velké rozdíly. Bude tak existovat silný finanční motiv ke zneužívání invalidních důchodů, které se

mohou stát náhražkou nízkých předčasných či řádných starobních důchodů. Z analyzovaných variant reformy se toto riziko týká zejména varianty ODS. V roce 2050 by průměrný plný invalidní důchod dosáhl téměř 165 % hodnoty průměrného starobního důchodu; v roce 2100 by relace činila 175 %. Částečně se toto riziko týká také varianty KSČM, kde by průměrný plný invalidní důchod dlouhodobě činil přes 106 % průměrného starobního důchodu. Opačným rizikem je situace, kdy úpravy výše invalidního důchodu významně sníží jeho úroveň vůči starobnímu důchodu. V takové situaci hrozí, že životní úroveň invalidních osob nebude dostatečně kryta invalidními důchody. Tyto osoby se tak stanou závislými i na sociálních dávkách hrazených z jiných částí státního rozpočtu, čímž se přesune část „důchodového“ problému mimo důchodový systém. Ze zadaných variant toto riziko může nastat zejména u varianty US-DEU a ČSSD. V případě US-DEU bude v roce 2050 činit průměrný plný invalidní důchod necelých 84 % průměrného starobního důchodu (87 % v případě varianty ČSSD). V roce 2100 pak relace ve variantě US-DEU bude činit cca 81 % (necelých 91 % v případě varianty ČSSD).

3.3. Nevýhody jednotlivých návrhů důchodové reformy

Návrh důchodové reformy podaný ČSSD s sebou přináší i určitá úskalí. Sociální demokracie si představuje, že dědečkové a babičky budou žít jako rentiéři z individuálních kont, do kterých jim stát tu a tam přidá podle pravidel dorovnání inflace – tzv. valorizace. Určitým paradoxem je, že individuální konta by nebyla totožná s penzijními fondy. Těm totiž sociální demokracie nevěří, protože podle ní mohou zkrachovat. Přitom penzijní fondy v České republice jsou jediným odvětvím, které nezažilo krachy a tunelářské aféry. Ekonomové se shodují, že tento systém je z hlediska státního rozpočtu dlouhodobě udržitelný, v určitém období dokonce přebytkový. Má ale jednu vadu – vede k neúměrnému snižování důchodů. Zhruba 60 % nově přiznaných NDC důchodů bude dlouhodobě pod úrovní hranice chudoby.

Návrh podaný **lidovci** má také své nedostatky. Bývalý ministr financí, Jiří Rusnok, (nyní ředitel pro důchodové pojištění pojišťovny ING) navrhl úpravu průběžného systému tak, aby se výše důchodového pojištění snižovala s počtem dětí. Bezdětní by tak přispívali na důchod rodinám s dětmi. Rusnok si představuje, že tento model vytěsní „černé pasažéry“ z penzijního systému. Avšak bezdětní jsou většinou mladí lidé, jejichž pracovní příjmy nejsou příliš vysoké, mnohé odečitatelné položky daně z příjmu se na ně nevztahují a většina z nich navíc stojí před problémem vlastního bydlení.

Návrh důchodové reformy, který předložila **ODS**, představuje rovný důchod. Varianta ODS tak prohlubuje již tak vysokou míru solidarity ve státním pilíři. Avšak výnosnost rovného důchodu by byla vysoká pro chudé skupiny obyvatel, naopak pro bohaté je rovný důchod nevýhodný. Otázkou ale je, jak by strana vedená Miroslavem Topolánkem tento systém profinancovala, pokud by se na druhé straně chtěla určitě vyrovnat s deficitem veřejných financí. To by podle odborníků znamenalo, že ODS by si nemohla dovolit snížit současné platby důchodového pojištění. Ekonomové také kritizují přílišnou svobodu rozhodnutí, kdy je na mladých lidech, kolik si chtějí spořit od samého počátku. ODS se oproti lidovcům nezajímá o to, co lidé s penězi udělají – jestli je projí nebo ušetří. „Řada těch lidí si to nebude schopna spočítat, řada nebude rozumět tomu, jaké nástrahy v sobě to penzijní pojištění, respektive nepojištění skrývá.“¹⁸ podotýká hlavní ekonom Československé obchodní banky Martin Kupka. ODS si představuje, že mladý člověk, který právě dostudoval a řeší si svou finanční situaci, se bude zabývat tím, kolik spořit na pro něho tak vzdálený důchod, když není ani jisté, zda se ho opravdu dožije, či zda se naspořené peníze inflací nepromění jen v bezcenné papíry. Takový ekonomický krach nám ve střední Evropě snad nehrozí, ale ani ti nejlepší ekonomové nejsou schopni na 100 % odhadnout, jakým ekonomickým vývojem naše země v budoucnu projde. Návrh ODS vyžaduje od občanů velkou dávku osobní zodpovědnosti, a to je podle mého názoru kámen úrazu. I

---

¹⁸ Jednou taky budu důchodce. MF Plus 15, 2005.

jedinci, který má dost finančních prostředků, se v mnoha případech nebude chtít myslet na spoření na důchod.

ODS dále předpokládá odchod do 71 let. Škoda jen, že posledních 20 let před důchodem budou lidé spíš nezaměstnaní. Sehnat zaměstnání po padesátce je v Česku velmi složité. Při zvyšování hranice odchodu do důchodu je tedy nutný fungující trh práce. Efektivní trh práce může zvýšit míru participace ekonomicky aktivních generací, což je důležité zejména u starších osob. Ani relativně razantní zvyšování důchodového věku nezabrání dlouhodobě poklesu velikosti celkové pracovní síly. Růst věkové hranice dokáže pouze dočasně kompenzovat nepříznivé demografické faktory. Aby se zvyšování důchodového věku neminulo v praxi účinkem, jak již bylo výše uvedeno je nezbytné zlepšit fungování trhu práce a zvýšit možnost uplatnění starších občanů na trhu práce. Je také zřejmé, že prostor k růstu celkové míry participace ekonomicky aktivních generací je omezený. Ve středním věku (30-55 let) je již dnes míra participace dosti vysoká. Ani v případě relativně razantního zvyšování věkové hranice ze stávajících úrovní na cca 71 let, nedojde vzhledem k demografickému vývoji k růstu počtu ekonomicky aktivních osob nad stávající hodnoty. Růst věkové hranice bude kompenzovat demografický vývoj jen dočasně, od druhé poloviny třicátých let se ovšem i v tomto scénáři projeví demografické tlaky a velikost pracovní síly bude postupně klesat, viz Příloha č. 5.

Reforma lidovců a hlavně ODS je problematická ještě z jiného důvodu. ODS chce, aby státní důchod z povinného pojištění byl jen 15 až 20 % průměrného platu. Zbytek by lidé museli spořit v povinných nebo dobrovolných soukromých fondech. Problém je v tom, že snížení pojištění bude pár stovek, ale pojištění v soukromých fondech bude několik tisíc. Odhaduje se, že k tomu, aby lidé měli stejný důchod jako dnes, museli by do soukromého fondu platit více než 6000 Kč měsíčně. Z čeho budou lidé s platem 10 až 12 tisíc měsíčně žít? Které pojištění nebudou platit? Zdravotní nebo důchodové? Co budou dělat, když budou nemocní?

Návrh **Unie svobody** počítá s relativně vysokými důchody, budoucí penzisté by dostávali nejprve 47 %, později 30 % průměrné mzdy. To by si však vyžádalo vysoké náklady na důchody, konkrétně okolo 9 % hrubého domácího produktu ročně. Analytici spočítali, že obecně bude motivace k opt-out vyšší u mužů než u žen a u vyšších příjmových skupin. V důsledku stabilizace důchodového věku na 67 letech však motivace k opt-out slábne, protože se začíná opět zvyšovat výnosnost PAYG pilíře. Varianta US-DEU se vydala stejně jako ČSSD cestou omezování solidarity a posilování ekvivalence. Následkem toho se ale v této variantě v dlouhém období propadá pod práh chudoby vysoké procento obyvatel.

Návrh penzijní reformy podaný komunisty, jak již bylo řečeno, reformou není. Spíše jde o násilnou snahu o udržení rozpadajícího se systému důchodového pojištění. Komunistická strana je v této otázce zahrnuta do kouta. I komunistům je jasné, že stávající systém je vzhledem ke stárnoucí populaci v České republice neudržitelný. Nicméně jediným řešením se zdá být (částečný) přechod od státního průběžného systému do individuálního kapitálového, protože za pár let tady již nebude tolik lidí v produktivním věku, aby se finančně angažovali na důchodech pro starší generaci. Každý jednotlivec si tak vlastně bude muset spořit sám na sebe. A toto vyvázání se ze státního systému by pro komunisty bylo popřením jejich vlastní filozofie. Navrhli proto jen drobné kosmetické úpravy, snad ve snaze zachovat si tvář, ale s onou typickou komunistickou „tvrdošíjností“, která se stará jen o vlastní blahobyt. Komunisté chtějí ve svém návrhu vysoké důchody na úrovni 42 % při mírném zvýšení věkové hranice. Děje se tak ovšem za cenu vysokých deficitů důchodového systému. K zachování jeho finanční udržitelnosti by musely značně vzrůst pojistné sazby a ostatní daně, což by nutně vedlo k poklesu disponibilního příjmu domácností a omezení možnosti zvýšit si důchod z vlastních prostředků. Návrh reformy podaný komunisty tedy vede k zatížení ekonomicky aktivních generací. Tyto osoby, tedy budoucí důchodci, tak mají důchodovým systémem „garantován“ vyšší důchod, avšak na úkor

snížení příjmů v době jejich ekonomické aktivity. Komunisté v tom nevidí téměř žádný problém, tvrdí, že současný systém je stabilní ještě na dalších 50 let. „*Jsme si vědomi, že neexistuje spravedlivý důchodový systém, naše reforma však zajistí důstojné stáří.*“¹⁹ Stabilita důchodového systému do roku 2020 je však pouze zdánlivá. Pokud by měl být důchodový systém dlouhodobě finančně udržitelný (a pojistně-matematicky správně nastavený), musel by během příštích dekád vytvářet vysoké přebytky, ze kterých by bylo možné hradit budoucí vysoké deficity, způsobené rychlým růstem výdajů po roce 2020. Jinými slovy, silné populační ročníky by v období pracovní aktivity musely tvořit „rezervní fond“, který bude financovat jejich budoucí důchody, na které nebudou nastupující populačně slabé ročníky vytvářet dostatečné zdroje.

Analytici jsou ve svém hodnocení návrhů jednotlivých stran vesměs kritičtí. „*Nepreferovala bych ani jeden návrh. Každý z nich má závažné nedostatky,*“²⁰ zhodnotila zveřejněné varianty Kateřina Havlíčková z Institutu pro sociální a ekonomické analýzy.

Z analýz návrhů všech stran vyplývá jedna společná pravda. Stát na důchody vydělává špatně a ještě hůře je bude v budoucnu financovat. Pro stát by v této situaci bylo přínosné, kdyby se podařilo současný důchodový systém co nejrychleji převést do systému individuálního kapitálového. Co však brání lidem využívat penzijní připojištění? Smutný fakt, že výnosy penzijních fondů nejsou zatím nijak horentní. Zatímco mnohé zahraniční penzijní fondy loni těžily z oživení akciových trhů, výnos jejich českých protějšků činil v průměru 3, 5 procenta. Předběhlo ho státem dotované a pro občany daleko atraktivnější stavební spoření. Zákon o penzijním připojištění je totiž poplatný době, ve které vznikl. Jeho tvůrce chtěl kdysi zřejmě zvýšit zodpovědnost akcionářů za výsledky fondu. Proto výrazně omezuje jejich investiční možnosti, navíc nesmí být penzijní fond působící v ČR v žádném jednotlivém roce v minusu.

---

¹⁹ J. Vít: Důchodová reforma začíná. Jak skončí? Dostupné z www.britskelisty.cz.

²⁰ Politické strany navrhly Čechům nižší penze a pozdější odchod do důchodu. MF DNES, 2005.

Investovat více peněz do akcií a dluhopisů v cizích měnách, podle zákona může jít o více než čtvrtinu majetku, si penzijní fondy nedovolí. Výsledkem jsou zpravidla jejich nižší výnosy. Zatraktivnit penzijní připojištění by mělo hlavně oddělení majetku akcionářů od účastníků penzijního připojištění. Pak bude možné nabídnout klientům různé investiční profily podle jejich věku a vztahu k riziku a také zvýšit transparentnost v hospodaření penzijních fondů. Účastník bude předem vědět, kolik zaplatí za správu fondu. Díky investičním možnostem penzijních fondů by mohli mít jejich klienti k dispozici i jiné typy penzijních plánů než dnešní, u nichž zná účastník jen výši své úložky.

Otázkou je, kam se ekonomický vývoj dostane za 30, 40 či 50 let. Lidé si sice něco sami našetří, ale jaký budou dostávat důchod? Bude takový důchod stačit k obživě? A bude ho fond schopen vyplácet třeba i do 100 let věku? Zdá se, že jedinou obranou proti inflaci je současný, ale již nevyhovující průběžný systém. Josef Vít uvádí zajímavý příklad: *„Podíváme-li se do kolébky kapitalismu a demokracie – do Británie a USA – zjistíme, že v USA byl v roce 1970 průměrný plat 4 tisíce dolarů a dnes je to 40 000 dolarů – tedy desetinásobek. V Británii je situace stejná – desetinásobný růst nominálních mezd za posledních 30 let. (...) Bude důchod odpovídat těch 4 tisícům nebo 40 tisícům?“*²¹

3.4. Pověry o důchodové reformě

Je velký omyl, že by bylo možné provést nějaké zázračné opatření v důchodové oblasti, např. zavést povinné spoření, které zajistí, že se i při zhoršujících se demografických ukazatelích v budoucnosti budou moci vyplácet všem důchodcům stejně vysoké důchody bez potřeby většího množství prostředků na jejich výplatu či bez zvyšování věkové hranice, od níž se poskytuje starobní důchod.

To pravda není, důchody jsou stejně drahé, ať jsou hrazeny průběžným systémem nebo fondovým a vyžadují při stejných parametrech stejný objem

---

²¹ Vít, J.: Vláda odložila důchodovou reformu. Dostupné z www.britskelisty.cz.

prostředků. Skutečnost, že v některých evropských zemích včetně České republiky jsou hrazeny důchody výlučně z pojistného odváděného zaměstnavateli a zaměstnanci (popř. OSVČ) a v jiných, např. v sousedním Německu, též z jiných zdrojů (výnosy z daní), rovněž vyšší celkových nákladů neovlivňuje, protože musíme porovnávat – má-li jít o věrohodnou informaci – celkové náklady na důchod ve vztahu k určité relevantní veličině. Za tu se obecně považuje HDP. Srovnáme-li vyšší prostředků vynakládaných v jednotlivých evropských zemích podle jejich poměru k HDP, pak zjistíme, že pozice České republiky, která vynakládá na důchody ročně cca. necelých 9 % HDP, není nijak výjimečná ve srovnání s průměrem zemí Evropské unie 10,4 % HDP.

Je obecně známou pravdou, že náklady na důchod lze ovlivnit zvyšováním věku stanoveného zákonem pro odchod do starobního důchodu, ale pokud je v zemi větší nezaměstnanost, pak se toto opatření míjí účinkem, protože lidé jsou více nuceni využívat možnosti odchodu do předčasného starobního důchodu za cenu nižší výše důchodu, který budou pobírat. Stejně obecně známou pravdou je, že lze provádět různé jiné parametrické změny průběžně financovaného důchodového systému, např. omezovat počet náhradních dob započítávaných do důchodu, aniž by za ně bylo zapláceno pojistné, avšak účinek těchto změn je týž – vyplácený důchod bude nižší.

Tvrzení, že když státní penze klesne, důchodové problémy se vyřeší, je obdobného druhu. Pravda je jen jediná: v důsledku poklesu státních penzí sice poklesnou náklady státu na výplatu penze, ale pokud nemá dojít k poklesu důchodů vypláceným důchodcům, musí být tytéž náklady na důchody vynaloženy v jiném systému, např. v soukromém. Ale ani v něm nejsou důchody hrazeny jinak než z pojistného hrazeného účastníky takového systému (zaměstnanci a zaměstnavateli), popř. z výnosů investováním těchto příspěvků.

Jde tu je jen jiné nastavení poměrů pro jednotlivé skupiny budoucích důchodců a otevření mnohem většího prostoru než dnes pro podnikání v důchodové oblasti. Soukromý příspěvkově definovaný důchodový systém

podstatně snižuje solidaritu mezi důchodci a vede k tomu, že bohatší budou mít vyšší důchody a chudší občané nižší důchody ve srovnání se současným stavem.

Vláda si je těchto skutečností velmi dobře vědoma, zároveň se zdá být systém pomyslných důchodových účtů tou nejschůdnější reformou. Již od roku 1989 se hovoří o nutnosti změny důchodového systému, která tak přijde až po uplynutí 17 let od revoluce. To, jaký návrh důchodové reformy bude uveden v praxi, závisí hlavně na červnových parlamentních volbách, kdy si voliči spolu se stranou zvolí i konkrétní variantu důchodové reformy.

4. Německo a důchodová reforma

4.1. Vývoj důchodového systému v Německu až po reformu v r. 2001

Svůj původ má státem poskytovaný důchod v pruském zákonodárství 80. let 19. století. Za německého říšského kancléře Otto von Bismarcka (1871-1890) bylo vypracováno mezi lety 1883 a 1889 sociální zákonodárství. V době, kdy fabriky rostou jako houby po dešti, roste poptávka po pracovní síle. Lidé přicházejí za prací do měst, rozpadá se model vícegenerační rodiny. Stáří, invalidita, nemoci a úrazy – tím, že již rodina ztratila pospolitost, není jednotlivec v těchto případech zajištěn. V roce 1889 je zavedena penze, je financována díky povinnému pojištění příjemců mzdy. Kruh pojištěnců se v roce 1911 rozšířil o zaměstnance a v roce 1923 o horníky. Německý sociální systém ohrozila první světová válka a inflace za Výmarské republiky. Tento stav vedl ke zchudnutí obyvatelstva a ke zbídačení důchodců. Po roce 1945 byl v zónách obsazených spojenci znovu vybudován systém diferencovaného sociálního pojištění, ve východním Německu bylo pod sovětskou direktivou zavedeno jednotné sociální pojištění.

První velká důchodová reforma NSR spadá do roku 1957. Tehdejší zavedení dynamického důchodu vypočítávaného na základě platu platí v Německu dodnes. Tento systém podporuje výkon: Kdo hodně pracuje a dobře vydělává, dostane vysoký důchod. Důchodová reforma z roku 1972 je ve znamení plné zaměstnanosti a rozmachu. Reforma zahrnuje zavedení flexibilní hranice odchodu do důchodu, důchodové pojištění pro občany, kteří do té doby byli z tohoto systému vyloučeni, např. ženy v domácnosti nebo určitá samostatná povolání. Avšak tato vylepšení se v důsledku začínajícího konjunkturálního úpadku ukazují být přílišnou finanční zátěží. 70. a 80. léta v Německu jsou proto silně poznamenána dlouhým seznamem opatření, která měla pomoci financovat důchodovou reformu.

Do roku 1989 spadá nejen pád berlínské zdi, ale také schválení zákona o důchodové reformě 1992 z 9. 11. 1989. Spolková vláda v čele s Helmutem Kohlem schválila několik zákonů týkajících se omezení dávek, především

zákon o růstu a podpoře zaměstnanosti. Jejich obsahem bylo např. i zvýšení produktivního věku..

Tato omezení uzavírá zákon o důchodové reformě z roku 1999. Tento zákon reaguje na dva podstatné demografické problémy: na od 70. let drasticky se snižující porodnost a s tím související budoucí nedostatek platičů a prodlužující se délku života. Reforma zahrnuje postupné snižování čistého důchodu ze 70 procent na 64. Další zákony v rámci důchodové reformy přicházejí v roce 2001, po rozsáhlých třenicích. Nový koncept důchodové reformy obsahuje tzv. „Riesterova penzi“, pojmenovanou podle bývalého spolkového ministra práce a sociálních věcí Waltera Riesterera (SPD), která představuje jakousi kompenzaci k poklesu důchodových příjmů. Jedná se o to, že stát má podporovat individuální soukromé spoření na důchod jako doplněk státní péče dané zákonem.

4.2. Německo po reformě

Důležitými body německého vyplácení penze jsou: výkon, zajištění životního standardu, sociální kompenzace a generační smlouva. Princip výkonu reformy zachovávají. Důchod musí odpovídat osobnímu příspěvku jednotlivce. Přinejmenším se dnešní pojištěnci musí spolehnout nato, že ve stáří dostanou penzi, která odpovídá jejich výkonu během produktivního věku. Odpovídající životní standard může být zajištěn jen tomu, kdo si odpracoval stanovený počet let – zde se započítává i výchova dítěte, nemoc či nezaměstnanost. Podle propočtů to v roce 2004 bylo 40, ale spíše 45 let. Sociální kompenzací je zde myšlen princip solidarity, kdy důchody, které nejsou pokryty příspěvkem jednotlivce, jsou zaplacený prostředky z daní. Generační smlouvou je míněna skutečnost, že každý kdo pracuje a odvádí příslušné částky státu financuje současné důchody.

Německo se v důsledku demografického vývoje potýká se stejnými problémy jako Česká republika. Statisticky viděno je dnes 59 důchodců

podporováno 100 pracujícími. Reforma tedy nutně musí posílit onu mezigenerační smlouvu, kdy platí systém PAYG.

První pilíř základního důchodového systému je tedy založen na PAYG principu, jehož současná podoba vznikla v roce 1957. Na financování tohoto pilíře se podílí zaměstnavatelé i zaměstnanci formou příspěvků rozdělených rovnou měrou (9,65 a 9,65 % mzdy), případně OSVČ odvádějící 19,3%. Do systému musí přispívat všichni zaměstnanci, učni, osoby ve vojenské či civilní službě a OSVČ s měsíčním příjmem vyšším než 320 Euro. Německý PAYG je spravován sociálními pojišťovnami, řízenými zástupci zaměstnanců, zaměstnavatelů a státu, tedy tripartitními orgány. Do systému proudí i prostředky z výnosu „ekologické daně“, která byla zavedena v roce 1999. Organizace systému je oddělena od státního rozpočtu.

Základními podmínkami pro vznik nároku na penzi je minimální doba v systému a dosažení důchodového věku. Nezbytná doba účasti je v Německu extrémně nízká a činí 5 let, doba odchodu do penze je v principu 65 let, předčasný důchod je možný od 63 let po minimálně 35 letech pojištění. V současné době je systém nastaven tak, aby při plném důchodu byla z tohoto pilíře náhrada předchozích příjmů na úrovni 70 %. Tato relace je velmi vysoká, jak to bývá v bismarckovských systémech obvyklé. V současné době je maximální roční dávka 52 000 eur pro Západní Německo a 43 000 pro Východní.

Reforma z roku 2001 zavedla tzv. doplňková schémata. Nejsou povinná, nicméně jsou zamýšlena jako kompenzace k postupně se snižujícím prostředkům ze základního pilíře a musí garantovat minimálně hodnotu zaplacených příspěvků. Schémata jsou daňově zvýhodněna. V současné době do nich lze odvádět 1 % příjmů, postupně však tato částka poroste až na konečnou 4 % v roce 2008. Každý, kdo je pokryt povinným důchodovým systémem, má navíc nárok na státní podporu. V takovém případě stát dotuje zhruba 12,5 % úspor.

Třetím pilířem důchodového systému jsou ryze soukromé příspěvky. V Německu je v tomto směru velmi rozšířené životní pojištění. Nakolik bude německá reforma úspěšná, zjistíme až časem. Zásadní změny již v každém případě proběhly.

5. Závěr

Téměř ve všech zemích západní Evropy probíhá nějakým způsobem důchodová reforma. Velice často se jedná o dlouhodobější proces, lišící se stát od státu. Není to vždy radikální proměna, ale spíše korekce současného stavu. Faktory, které zde hrají velkou roli, jsou v první řadě faktory ekonomické. Pokles ekonomického růstu má často dopady v oblasti nezaměstnanosti, vzrůstu chudoby, životních nákladů a dalších negativních sociálních jevů, což vyvolává potřeby růstu sociálních výdajů. Dále jsou tady faktory společenskopolitické, kdy vývoj v ekonomické a sociální oblasti význačně ovlivňuje režim konkrétního státu a vztahy s ostatními zeměmi. Velmi důležitý se zde jeví faktor demografický, jde zejména o pokles fertility a mortality apod., který má stejný dopad jak ve vyspělých státech západní Evropy, tak v České republice.

Situace je v dnešní době z hlediska demografického označována za kritickou, protože stále ubývá narozených dětí a zvyšuje se počet lidí v důchodovém věku. S ohledem na důchodový systém, kdy člověk v produktivním věku přispívá na generaci starších, je tato situace značně znepokojivá. To je také důvodem, proč se i čeští politici angažují v otázce důchodové reformy.

S ohledem na značnou setrvačnost důchodového systému je třeba na tuto situaci reagovat s dostatečným časovým předstihem, nikoliv až v okamžiku, kdy se v systému začnou objevovat deficity. Současným generacím, které již v důchodu jsou nebo se do něj v blízké době chystají, není ovšem možné podmínky zásadně měnit. Reforma představuje rozhodnutí, jehož výsledky je možné pozorovat většinou až se značným časovým odstupem. Tedy v době, kdy již současný systém vyčerpá přebytky a bude tíhnout k deficitům. Zde je nutné říci, že hlavní příčinou stávajícího přebytku důchodového systému je zvýšení pojistné sazby z 26 % na 28 % v roce 2004. Zvýšení pojistné sazby bylo provedeno na úkor snížení sazby státní politiky zaměstnanosti. Zlepšila se tak bilance důchodového systému, avšak ve stejném rozsahu se zhoršil deficit

jiných částí státního rozpočtu. Celkové saldo veřejných rozpočtů však se tímto krokem rozhodně nezlepšilo.

Těžištěm absolventské práce je celkový pohled na současnou situaci v České republice a shrnutí a následné srovnání všech návrhů důchodové reformy jednotlivých stran. Tyto návrhy vesměs reflektují současný nevyhovující důchodový systém financovaný na základě systému PAYG, kdy ekonomicky aktivní občané platí příspěvky, ze kterých jsou vypláceny důchody. Tento systém se však zakládá na dostatečném počtu přispěvovatelů. Většina návrhů se dotýká částečného přechodu od průběžného financování ke kapitálovému systému, který předpokládá, že se z vybraných příspěvků vytvoří fond, který je po určité době schopen krýt náklady vyplácené dávky. V zásadě existuje shoda, že je třeba zavést vícepilířový systém financování. V České republice by tak byl dávkově definovaný průběžně financovaný I. pilíř a doplňkový dobrovolný pilíř částečně převeden na průběžný příspěvkově definovaný systém (NDC), kdy každý účastník má svůj hypotetický účet, na který se mu připisují odvedené příspěvky a jejich zhodnocení. Nejde tedy o úplné nahrazení dávkově definovaného systému, ale o možnost či povinnost částečně se z tohoto systému vyvázat.

Všechny politické strany počítají se začátkem reformy v roce 2007. ČSSD navrhuje průběžně financovaný systém (PAYG) doplnit o systém NDC, přičemž by si občan platil na individuální účet 21% ze své mzdy. Lidovci chtějí založit důchodové zabezpečení na vícezdrojovém financování. Lidé budou přispívat jak do státního systému, tak do soukromých penzijních fondů. Do soukromých systému by lidé platili 8 % ze své mzdy + 2 % ze svého. Lidovci počítají také s finančním zvýhodněním rodin s dětmi. ODS navrhuje velmi radikální reformu. Do státního systému by lidé odváděli jen 20,5 % ze mzdy, zbytek by mohli investovat dle svého uvážení. Důchodcům by se tak vyplácel tzv. rovný důchod. Unie svobody navrhuje tzv. vyvázání se z průběžného systému, kdy by lidé mohli investovat 3 % do soukromých fondů, k tomu by museli ještě přidat 6 % ze své mzdy. Komunistická strana jako jediná nevidí

v současné situaci větší problém, v jejím návrhu se zvyšuje sazba důchodového pojištění na 29,6 %. Je však počítáno s jejím dalším navyšováním.

Všechny strany bez výjimky navrhují navýšení věku odchodu do důchodu. Nejradiálnějším řešením nabízí ODS, věk odchodu do důchodu se v jejím návrhu blíží 71 letům. Variantě ČSSD bývá nejvíce vytýkáno, že vede k neúměrnému snižování důchodů. Lidovcům je vytýkáno přílišné protěžování rodin s dětmi. Důchody v rámci reformy ODS by byly vysoké pro chudé skupiny obyvatel, naopak pro bohaté by byl rovný důchod nevýhodný. U tohoto návrhu je kritizována také přílišná svoboda při rozhodování, jak si spořit na důchod. Problém je i ve věkové hranici pro odchod do důchodu, zdá se být neúměrně vysoká. Unie svobody má obrovské náklady na důchody. Komunisté nepodali návrh reformy, předkládají jen drobné úpravy současného stavu.

Z výše uvedeného vyplývá, že v současné situaci neexistuje žádné dokonalé řešení v oblasti důchodového systému. Ekonomové se nepřiklání ani k jednomu návrhu, neboť každý z nich vykazuje závažné nedostatky. *„Jedním z poznatků získaných z analýz zadaných variant důchodové reformy je skutečnost, že na posílení zásluhovosti státního důchodového systému není dostatečný prostor. Opatření zvyšující relativně důchod výše příjmovým jedincům by vedla k dramatickému růstu výdajů důchodového systému, a tudíž k prohloubení již tak silných tendencí k deficitům.“*²² Z analýz také vyplývá, že míra solidarity je v dnešním systému velmi vysoká. Na této úrovni ji lze ponechat, což vede k eliminaci rizika chudoby u ohrožených skupin obyvatelstva. Současně ovšem bude negativně působit na trh práce a motivaci občanů platit vysoké pojistné do rovnostářského systému. Za vhodné se tedy považuje snížit objem příjmové solidarity ve státním pilíři. Můžeme snížit sazbu odváděnou do státního pilíře a možnosti spořit v soukromých fondech. Druhou cestou může být zavedení dvou stropů pro placení pojistného. Pojistné z výdělků do prvního stropu by plně plynulo do státního systému. Pojistné z výdělků přesahující první hranici do druhého stropu by částečně plynulo do

---

²² Závěrečná zpráva k důchodové reformě 79.

státního systému a částečně do fondového systému. Výdělky přesahující druhý strop by pak nepodléhaly placení pojistného do důchodového systému.

To, který návrh však bude nakonec prosazen, nezávisí ani tak na jeho přesvědčivosti, ale spíše na politickém vývoji po červnových volbách do Poslanecké sněmovny v červnu 2006. Přejme si tedy, aby vítězný návrh byl ku prospěchu jak společnosti, tak jednotlivce.

6. Resumé

Die gegenwärtige staatliche Rente steckt aufgrund demographischer Faktoren und dem in Tschechien basierenden System des Generationenvertrags in der Krise. Damit ist gemeint, dass die heute beitragszahlende Generation mit ihren Beiträgen direkt an die rentenempfangende Generation zahlt und somit ist die staatliche Rentenversicherung die größte Einnahmequelle der älteren Bevölkerung. Funktionieren kann dieses System jedoch nur solange, wie die Zahl der Beitragszahler wesentlich höher ist als die Zahl der Leistungsempfänger. Aufgrund der niedrigen Geburtenrate und der steigenden Lebenserwartung schrumpft die Gruppe der Beitragszahler aber immer weiter, während die Zahl der Leistungsempfänger einer staatlichen Rente stetig zunimmt. Für die nächsten Jahre wird damit gerechnet, dass 100 Erwerbstätige rund 100 Rentner finanzieren müssen.

Daher muss also in der Tschechischen Republik zu einer Rentenreform kommen. Praktisch heißt das, dass die gesetzliche Rentenversicherung (das System PAYG) die private Vorsorge ergänzen soll. Es wird ein partieller Übergang zum System der privaten Rentenversicherung vorbereitet (NDC), wo die Beiträge der Beitragszahler einen Fonds bilden werden. Die Beitragszahler werden also eine Möglichkeit haben, für die Rente privat auf ihren zu diesem Zweck eröffneten Konten Geld zu sparen.

7. Seznam použité literatury:

Monografie:

Krebs, Vojtěch: *Sociální politika*. 3. vyd. Praha: ASPI, 2005. 376 s. ISBN 80-86395-33-2.

Rys, Vladimír: *Česká sociální reforma*. 1 vyd. Praha: Karolinum, 2003. 170 s. ISBN 80-246-0288-0.

Časopisy, noviny:

Iliev, Vladimír: Jednou taky budu důchodce. *MF Plus*. 2005, č. 15, s. 40-41.

Politické strany navrhly Čechům nižší penze a pozdější odchod do důchodu. *MF DNES*.

Praha stárne. Je městem důchodců. *MF DNES*. 2. 2. 2006, s. C/2.

Reforma penzí: Nejdřív za 2 roky. *Lidové noviny*. 15. 4. 2005, s. 15.

Vlasta Top 50. *Vlasta*. 2005, č. 18, nestránkováno.

Počítačové zdroje:

Fehimovič, Nadja: *Důchodové systémy v Evropě*. [online] 2.11.2004 [cit. 1.1.2006]. Dostupné z www.sfinance.cz

Fehimovič, Nadja: *Jaké jsou motivy uzavření penzijního připojištění?* [online]. 19.1.2005 [cit. 1.1.2006]. Dostupné z www.sfinance.cz

Fehimovič, Nadja: *Konec dětí v Čechách?* [online]. 3.5.2005 [cit. 1.1.2006]. Dostupné z www.sfinance.cz

Fehimovič, Nadja: *Spočítejte si svůj důchod*. [online]. 10.12.2004 [cit. 1.1.2006]. Dostupné z www.sfinance.cz

Kalben, Beatrix: *Deutsches Rentensystem*. [online]. 6.3.2004 [cit. 1.1.2006] Dostupné z www.planet-wissen.de

Plischkeová, Simona: *Evropan ve výslužbě u Bismarcka*. [online]. bez vnočení [cit.1.1.2006]. Dostupné z www.duchodovareforma.cz

Vít, Josef: *Důchodová reforma začíná. Jak skončí?* [online]. 12.7.2005 [cit.1.1.2006]. Dostupné z www.britskelisty.cz

Vít, Josef: *Vláda odložila důchodovou reformu*. [online]. 9.1.2004 [cit.1.1.2006]. Dostupné z www.britskelisty.cz

Závěrečná zpráva k důchodové reformě. [online]. 30.6.2005 [cit.1.1.2006]. Dostupné z www.mpsv.cz

Jakým směrem půjde důchodová reforma? [online] 2.2.2004 [1.1.2206]. Dostupné z www.noviny-mpsv.cz

8. Seznam příloh:

- Příloha č.1: **Tabulka 1,2: Základní charakteristiky budoucího demografického vývoje**
- Příloha č.2: **Graf: Podíl osob starších 65 let na populaci ve věku 15-64 let**
- Příloha č.3: **Graf: Porovnání výdajů státního systému na důchody**
- Příloha č.4: **Graf: Statutární věková hranice podle ročníku narození – muži, ženy**
- Příloha č.5: **Graf: Projekce pracovní síly při různém vývoji věkové hranice**

Příloha č.1: **Tabulka 1,2: Základní charakteristiky budoucího**

demografického vývoje

Rok	Plodnost (úhrnná plodnost)			Úmrtnost (naděje dožití při narození)						Migrace (migrační saldo)		
				muži			ženy			(v tis. osobách)		
	nízká	střední	vysoká	nízká	střední	vysoká	nízká	střední	vysoká	nízká	střední	vysoká
2002	x	1,17	x	x	72,1	x	x	78,5	x	12,3	12,3	12,3
2005	1,19	1,23	1,28	72,3	72,4	72,4	78,8	78,8	78,9	10,0	25,0	40,0
2010	1,23	1,30	1,36	72,9	73,1	73,3	79,3	79,4	79,7	10,0	25,0	40,0
2020	1,31	1,45	1,55	74,2	74,5	75,1	80,3	80,7	81,2	10,0	25,0	40,0
2030	1,38	1,60	1,75	75,4	76,0	76,8	81,3	81,9	82,8	10,0	25,0	40,0
2040	1,40	1,61	1,76	76,6	77,5	78,6	82,3	83,2	84,4	10,0	25,0	40,0
2050	1,42	1,62	1,77	77,8	78,9	80,3	83,3	84,5	86,0	10,0	25,0	40,0

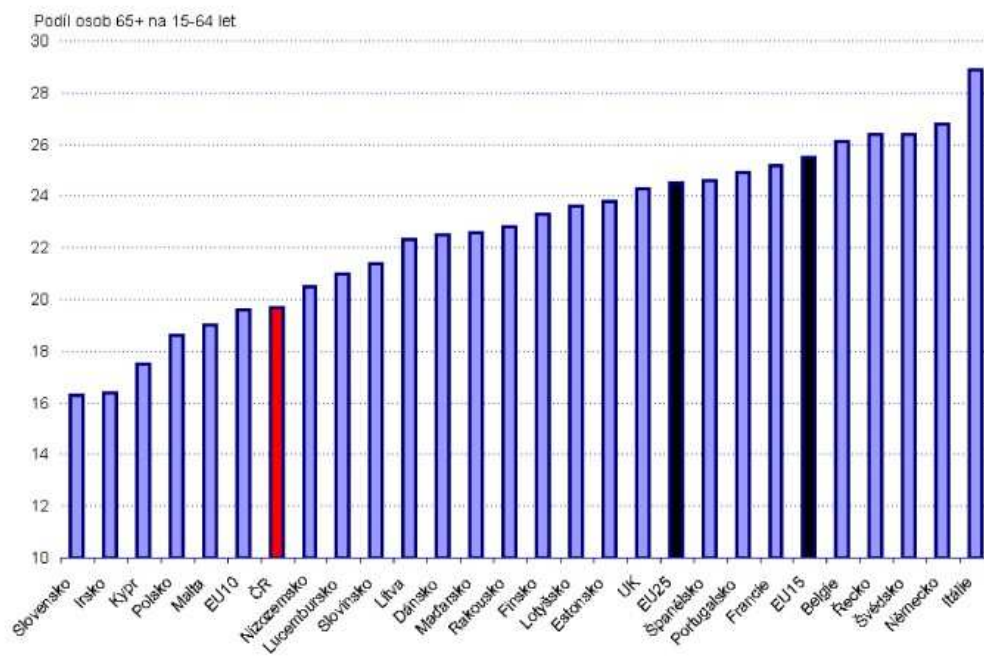
Pramen: ČSÚ; vlastní výpočty

Rok	Plodnost (úhrnná plodnost)			Úmrtnost (naděje dožití při narození)						Migrace (migrační saldo)		
				muži			ženy			(v tis. osobách)		
	nízká	střední	vysoká	nízká	střední	vysoká	nízká	střední	vysoká	nízká	střední	vysoká
2003	1,15	1,19	1,19	72,0	72,4	72,7	78,5	78,8	79,1	10,0	24,0	34,0
2005	1,15	1,23	1,24	72,4	72,8	73,4	78,8	79,2	79,7	9,2	22,8	31,4
2010	1,19	1,34	1,37	73,4	74,1	74,9	79,7	80,3	81,0	7,0	20,0	25,0
2020	1,32	1,51	1,58	75,4	76,5	77,6	81,3	82,4	83,4	10,0	24,9	34,1
2030	1,38	1,57	1,67	77,0	78,7	80,0	82,6	84,0	85,2	10,2	25,9	37,3
2040	1,43	1,61	1,74	78,4	80,4	81,8	83,6	85,4	86,7	10,2	25,7	38,7
2050	1,45	1,64	1,80	79,7	82,0	83,4	84,6	86,7	88,0	10,3	25,4	39,7
2065	1,49	1,68	1,87	81,3	84,0	85,7	85,8	88,3	89,8	9,9	23,9	39,3

Pramen: B.Burcin a T.Kučera: Prognóza populačního vývoje České republiky na období 2003 – 2065

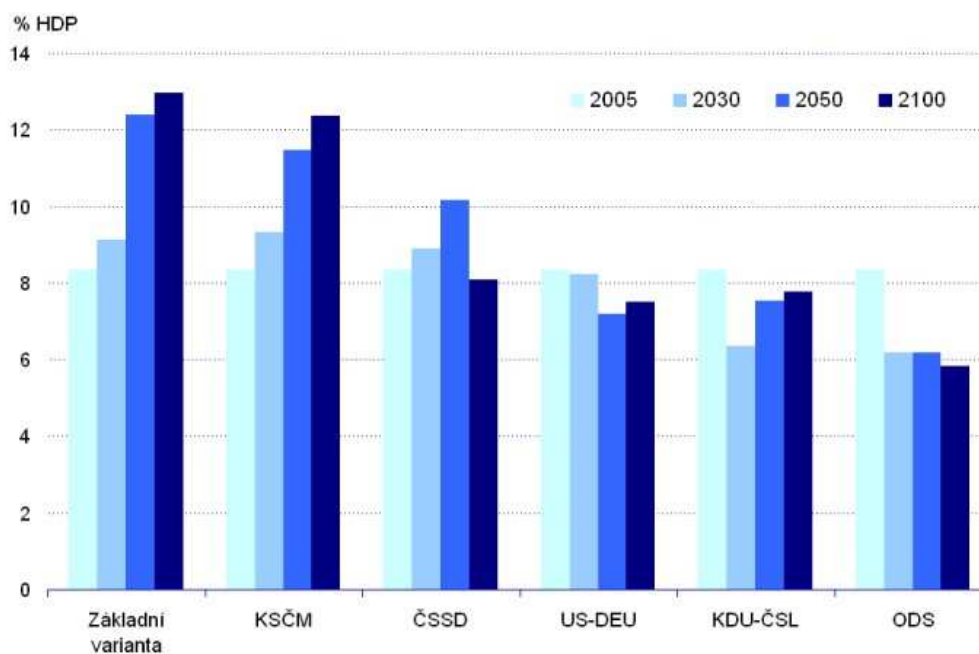
Příloha č.2: **Graf: Podíl osob starších 65 let na populaci ve věku 15-64 let**

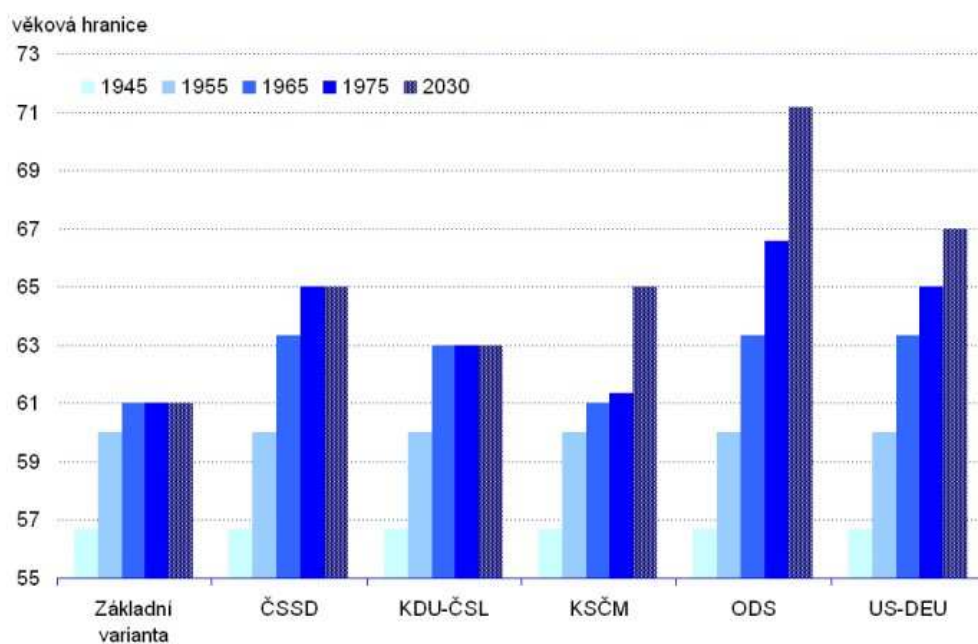
Zdroj: Eurostat News Release No 48; 8.4.2005

Poznámka: EU10 znamená nové členské země EU.

Příloha č.3: **Graf: Porovnání výdajů státního systému na důchody**

Příloha č.4: **Graf: Statutární věková hranice podle ročníku narození – muži, ženy**

Příloha č.5: **Graf: Projekce pracovní síly při různém vývoji věkové hranice**

